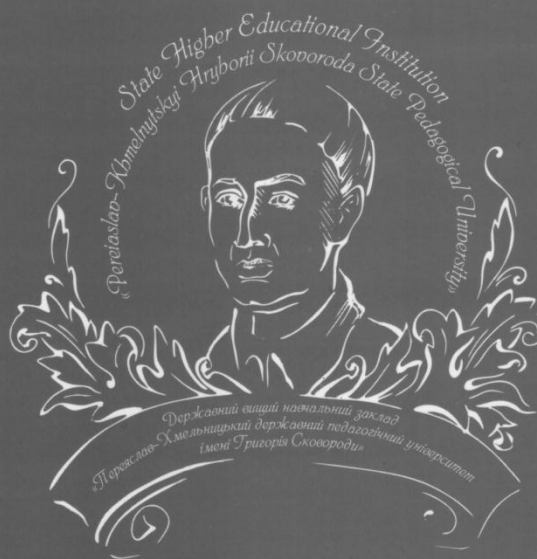

HUMANITARIUM

PSYCHOLOGY

vol. 40
iss. 1/2018

ISSN 2308-5
eISSN 2518-1

ЗМІСТ

<i>Бочаріна Н.</i> Гуманізм як базова демократична цінність об'єднаної Європи.....	7
<i>Вітс В.</i> Психологія свідомого вибору українцями членства в Європейському союзі.....	15
<i>Вовк А.</i> Формування комунікативних та соціальних навичок у хімічно залежних осіб в груповій психотерапевтичній роботі.....	23
<i>Грейліх О.</i> Синдром емоційного вигорання в професійній діяльності вчителя.....	31
<i>Дереча А.</i> Чинники розвитку креативності особистості: теоретичний аналіз проблеми.....	39
<i>Ломак О.</i> Мотивація як чинник прояву політичної участі молоді... 46	
<i>Молотокас А.</i> Гендерні особливості прояву депресивного стану... 54	
<i>Ніколаєв Л.</i> Розвиток асертивності підлітків в умовах тимчасових дитячих об'єднань: психолого-педагогічні рекомендації.... 64	
<i>Рудь Г.</i> Психологічні аспекти переживання особистістю кризи середини життя.....	75
<i>Сергєєнкова О., Столярчук О.</i> Суб'єктність як чинник становлення особистості майбутнього фахівця.....	86
<i>Сітко Л., Калашиник І.</i> Теоретичні аспекти проблеми професійної готовності суб'єкта до діяльності.....	94
<i>Ткачук Т.</i> Цінності українського суспільства у контексті цінностей об'єднаної Європи.....	102
<i>Федорченко О.</i> Розвиток та корекція довільної регуляції психічної активності дітей з синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю.....	109
<i>Хараджи М.</i> Навчання міжетнічній толерантності старшокласників: європейські та вітчизняні практики.....	116
<i>Чернов А.</i> Емпіричні підходи до дослідження ставлення молодшого школяра до моральних настанов.....	123
<i>Чип Р.</i> Дослідження когнітивних уявлень старших підлітків: гендерний аспект.....	136
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	145
ДО ВІДОМА АВТОРІВ	148

УДК 159.9(082)
Н 91

Humanitarium / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.); Ніжин (Чернігів. обл.) : Лисенко М. М., 2018. – Том. 40, Вип. 1 : Психологія. – 150 с.

Збірник наукових праць засновано у 2000 році.

Засновник:

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Свідчення про державну реєстрацію КВ №22958-12858ПР від 17.07.2017 року. Збірник затверджено наказом Міністерства освіти і науки України як фахове видання з психологічних наук від 28.12.2017 №1714.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

КОЦУР В. П., доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України (Україна).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

БУЛАХ І. С., доктор психологічних наук, професор (Україна);
ВАСИЛЬКЕВИЧ Я. З., кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар, Україна);
КАЛМІКОВА Л. О., доктор психологічних наук, професор (Україна);
КІКІНЕЖДИ О. М., доктор психологічних наук, професор (Україна);
КОРНЯЯКА О. М., доктор психологічних наук, професор (Україна);
КУЗЬМЕНКО В. У., доктор психологічних наук, професор (Україна);
МАНОХА І. П., доктор психологічних наук, професор (Україна);
МІРСКИ А., Dr., PhD в галузі психології (Польща);
РІК С. М., кандидат філософських наук, доцент (заступник головного редактора, Україна);
ТАТЕНКО В. О., доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України (Україна);
ТКАЧУК Т. А., доктор психологічних наук, професор (Україна);
УРБАНОВСКА Є., PhD в галузі психології, доцент (Словаччина).

Рекомендовано вченою радою ДВНЗ Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 6 від 21 лютого 2018 р.)

ISBN 978-617-7009-28-2
ISSN 2308-5126 (Друковане видання)
ISSN 2518-1114 (Електронне видання)

ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДПУ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ, 2018

УДК 159.922.6

Руслана Чіп

ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ УЯВЛЕНЬ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено психологічний аналіз феномену гендерної ідентичності як інтегрального особистісного утворення, представленого фемінно-маскулінно-андрогінним конструктом, вибір якого зумовлений традиційними або егалітарними гендерними орієнтаціями. Визначено роль гендерних уявлень у становленні гендерної ідентичності старших підлітків. Розкрито психологічні характеристики особистісного розвитку підлітка, що детермінують самовизначення у просторі традиційно-егалітарних цінностей і визначають специфіку статево-рольової поведінки зростаючої особистості. Висвітлено результати емпіричного дослідження гендерних уявлень старших підлітків про образ ідеальної дівчини/ідеального хлопця, що визначаються індивідуальним досвідом, суспільними стереотипами, статево-рольовими установками, очікуваннями найближчого соціального оточення (батьків, однолітків, учителів), впливом інформаційного простору. Досліджено вікові тенденції, динаміку розвитку та гендерні відмінності в уявленнях дівчат і хлопців старшого підліткового віку. Доведено, що гендерні уявлення виступають мотиваційною основою становлення гендерної ідентичності зростаючої особистості.

Ключові слова: особистість, самосвідомість, гендерна ідентичність, гендерні уявлення, підлітковий вік, старший підліток.

В статье осуществлен психологический анализ феномена гендерной идентичности как личностного образования, представленного феминно-маскулинно-андрогинным конструктом, выбор которого определяется традиционными или эгалитарными гендерными ориентациями. Определена роль гендерных представлений в становлении гендерной идентичности старших подростков. Проанализированы психологические характеристики личностного развития подростков, которые детерминируют самоопределение личности в системе традиционно-эгалитарных ценностей и определяют специфику поло-ролевого поведения. Представлен анализ результатов эмпирического исследования гендерных представлений старших подростков образа идеальной девочки/идеального мальчика, которые определяются личностным опытом, общественными стереотипами, поло-ролевыми установками, ожиданиями ближайшего окружения (родителей, сверстников, учителей), влиянием информационного пространства. Доказано, что гендерные представления выступают мотивационной основой становления гендерной идентичности личности.

Ключевые слова: личность, самосознание, гендерная идентичность, гендерные представления, подростковый возраст, старший подросток

We actualized the problem of becoming a gender identity in older adolescents. In the article, we analyzed the scientific positions of the modern scientists, which expose different psychological aspects of the problem of the formation of the gender identity of older teenagers. We considered the phenomenon of gender identity as an integral personality entity, represented by a feminine masculineandrogenic construct, whose choice is due to traditional or egalitarian gender orientations. The results of the empirical study of the cognitive component of gender identity are highlighted. In this article, we

Психологія

Humanitarium. 2018. Том 40, Вип. 1. ISSN 2308-5126 137

determined the gender impressions that structuring the image of self of the senior teenager. We investigated, the dynamics of the age development and gender differences in the development of this phenomenon. We analyzed the psychological characteristics of the teenager's personal development that is the social situation of development, the sense of adolescence, the development of self-consciousness, subjectivity, the peculiarities of communication, which determine the specificity of the formation of the gender identity. It is revealed that gender representations are the motivational basis for the formation of a gender identity of a growing person. We discovered the psychological factors determining the gender representations of older adolescents in structuring the image of self. It is confirmed, that gender representations are caused by the cognitive complexity of the development of self-consciousness in the period of maturation. We found out, that gender representations of older teens about ideal girl/ideal boy are determined by the individual experience, social stereotypes, gender-role settings, expectations of the nearest social environment (parents, peers, teachers), influence of the information space. In the article, we defined the perspectives of further scientific research. We can see the further resolution of this define problem of emotional and behavioral components of the gender identity of older adolescents.

Keywords: personality, self-consciousness, gender identity, gender representation, adolescent age, senior teenager.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми становлення гендерної ідентичності у педагогічній і віковій психології визначається потребою в дослідженні проблеми гендерної ідентифікації як механізму диференціації статевої свідомості та самосвідомості зростаючої особистості і представляє значний інтерес для сучасних науковців. Особливої значущості означена проблема набуває у старшому підлітковому віці, оскільки в період дорослішання відбуваються суттєві зміни в особистісному розвитку та ціннісному самовизначенні

зростаючої особистості у просторі традиційної або егалітарної культури. Відтак проблема гендерного становлення зростаючої особистості, зумовлена віковими закономірностями, індивідуально-психологічними особливостями і соціокультурними чинниками, потребує ґрунтовного теоретичного аналізу та емпіричного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми.

Проблема дослідження гендерної ідентичності як складного особистісного утворення відображена в наукових доробках учених і розглядається як суб'єктна та соціально-психологічна реальність у контексті цілісного процесу свідомості й самосвідомості (М. Боришевський, Т. Говорун, В. Васютинський, О. Кікінежді, В. Столін, Т. Титаренко), формування еґо-структур у процесі індивідуального розвитку (Е. Берн, І. Булах, Е. Еріксон, Дж. Марсія), когнітивного розвитку (Ж. Піаже, Л. Колберг), засвоєння гендерних схем (С. Бем, Ш. Берн). Дослідження гендерної ідентичності особистості стало результатом складного процесу інтерналізації нормативів поведінки, прийнятих у даній культурі (Л. Виготський, М. Кіммель, Г. Костюк, С. Максименко, А. Менегетті, С. Рубінштейн та ін.). Проте проблема становлення гендерної ідентичності зростаючої особистості представлена лише незначною кількістю психологічних досліджень сучасних науковців, що і спонукає нас до подальших наукових розвідок,
Psychology

138 *Humanitarium*. 2018. Vol. 40, Iss. 1. ISSN 2308-5126

спрямованих на емпіричне дослідження гендерних уявлень хлопців і дівчат старшого підліткового віку.

Формулювання цілей статті. Оскільки гендерні уявлення виступають мотиваційною основою гендерної ідентичності як інтегрального особистісного утворення, метою статті є емпіричне дослідження гендерних уявлень образу ідеальної дівчини/ідеального хлопця старших підлітків та здійснення порівняльного аналізу отриманих даних за віковими особливостями і гендерними ознаками.

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження змістового наповнення уявлень дівчат і хлопців старшого підліткового віку про фемінні та маскуліні якості в структуруванні образу ідеальної дівчини/ідеального хлопця, спрямованості на ідеали жіночості і мужності в побудові власного образу Я, ми використали методіку незавершених речень «Ідеальна дівчина/ідеальний хлопець...» (І. Кльоцина, адаптована Т. Говорун, О. Кікінежді).

У дослідженні О. Кікінежді гендерна ідентичність представлена узагальненим образом Я як особистісне утворення, яке характеризує усвідомлене самовизначення дівчат і хлопців у системі гендерних цінностей, спрямування на андрогінні моделі поведінки, підпорядкованість статево-рольового самоототожнення ширшому соціально-рольовому самовизначенню [Кікінежді, 2011: с. 39].

Оскільки для підлітків характерними є психологічні особливості, пов'язані із полярними змінами психіки, то саме вони значною мірою зумовлюють процес породження нарративних текстів. У підлітковому віці, – зазначає Н. Чепелева, – нарратив варто розглядати як засіб самопрезентації і створення тих образів, які приймаються референтною групою або дозволяють підвищити свій соціальний статус [Розуміння та інтерпретація..., 2013: с. 107].

Аналіз результатів описових нарративів дівчат і хлопців дозволив сконструювати образ ідеального старшого підлітка та об'єднати визначені якості у шість груп. Першу групу склали гендерно-нейтральні особистісні позитивні якості, які підкреслюють неповторність та індивідуальність особистості (своєрідність, оригінальність, креативність). Серед особистісних якостей ми умовно виокремили моральні якості (добродота,

чуйність, чесність, справедливість, відповідальність), які склали другу групу, та інтелектуальні якості (розум, освіченість, винахідливість, кмітливість), що утворили третю групу. У четверту групу ввійшли якості, які традиційно пов'язані з уявленнями про фемінність (ніжність, лагідність, покірність, терплячість), відповідно у п'яту – якості, які традиційно відображають уявлення про маскуліність (сила, сміливість, відважність, мужність). Якості, за допомогою яких описують особливості зовнішнього вигляду (краса, врода, статура, стиль), посіли шосте місце.

Отримані результати порівняльного аналізу відображають гендерні уявлення образу ідеальної дівчини/ідеального хлопця старших підлітків,

Психологія

Humanitarium. 2018. Том 40, Вип. 1. ISSN 2308-5126 139

засвідчують певні вікові тенденції та відмінності за гендерною ознакою у статевовіковій вибірці. Проаналізуємо змістове наповнення гендерних уявлень старших підлітків, що структурують образ «ідеальної дівчини». За рівнем значущості означені якості розподілились таким чином: у вибірці дівчат – моральні якості, особистісні позитивні якості, особливості зовнішнього вигляду, інтелектуальні та фемінні якості, маскуліні якості; у вибірці хлопців – особливості зовнішнього вигляду, моральні якості, інтелектуальні якості, особистісні позитивні якості, фемінні якості, маскуліні якості.

Проаналізуємо послідовно кожну з груп якостей у структуруванні образу «ідеальної дівчини» досліджуваними старшого підліткового віку. Згідно отриманих результатів дослідження, наявність особистісних позитивних якостей у гендерних уявленнях дівчат (37,50%) та хлопців (20,0%) свідчить про їхню значущість у конструюванні образу ідеальної дівчини. «Самостійна», «впевнена», «інтелігентна», «незалежна», «самодостатня», «енергійна», «цілеспрямована», «індивідуальна», «талановита», «життєрадісна», «активна» – це ті якості, які найчастіше зустрічаються в гендерних уявленнях дівчат та меншою мірою – у хлопців. В обох вікових вибірках виявлено відмінності між показниками означених якостей за гендерною ознакою, однак лише між уявленнями дівчат (43,33%) та хлопців (16,67%) 13-14 років зафіксовано статистично значущі відмінності на рівні $t=4,26$ при $p \leq 0,001$. Окрім цього, спостерігаємо вікову динаміку зниження показника особистісних позитивних якостей у вибірці дівчат – від 43,33% до 31,67% та зростання у хлопців – від 16,67% до 23,33%.

Найбільш значущими в гендерних уявленнях образу ідеальної дівчини опитаних дівчат (38,33 %) є моральні якості «щирість», «доброта», «чуйність», «добррозичливість», «чесність», «справедливість», «ввічливість», «вірність», «порядність», однак у вибірці хлопців (28,33%) вони є менш важливими і поступаються якостям, які відображають особливості зовнішнього вигляду. Виявлена нами вікова динаміка зростання моральних якостей в уявленнях дівчат – від 28,33% до 48,33% (статистична значущість зафіксованих змін підтверджена критичним значенням критерію Стьюдента ($t=2,45$ при $p \leq 0,05$) та у хлопців – від 21,67% до 35,0% ($t=2,11$ при $p \leq 0,05$), свідчить про формування «морального ідеалу» у старшому підлітковому віці.

Інтелектуальні якості («розумна», «освічена», «кмітлива», «розсудлива», «ерудована») у гендерних уявленнях дівчат (17,50%) і хлопців (23,33%) образу «ідеальної дівчини» свідчать про їхню дещо більшу значущість для хлопців і показують позитивну вікову динаміку у вибірці дівчат (від 16,67% до 18,33%) та хлопців (від 20,0% до 26,67%). Як бачимо, хлопці є більш вимогливими до інтелектуального розвитку ідеальної дівчини як важливого показника особистісного розвитку та досягнення «інтелектуальної дорослості».

Проаналізуємо наявність статевотипових маскулінних і фемінних якостей у гендерних уявленнях образу «ідеальної дівчини». Маскулінні якості «сміливі», «відважні», «сильні», «мужні», представлені у відповідях усієї вибірки дівчат (4,17%) і хлопців (3,33%), є значущими для 6,67% хлопців 13-14 років та відсутні в уявленнях хлопців 14-15 років ($t=2,05$ при $p \leq 0,05$). Натомість у вибірці дівчат спостерігаємо незначне зростання показника маскулінних якостей – від 1,67% до 6,67%. Вочевидь наявність маскулінних якостей у гендерних уявленнях образу «ідеальної дівчини» свідчить про їхню спрямованість на андрогінні орієнтири статево-рольової поведінки та розширення гендерних стереотипів, обмежених традиційними уявленнями про фемінність і маскулінність як статево закріплені маркери гендерної ідентичності.

У гендерних уявленнях 17,0% дівчат та 7,5% хлопців образ «ідеальної дівчини» характеризується якостями, які традиційно вважаються фемінними: «ніжна», «лагідна», «мила», «турботлива», «дбайлива», «м'яка», «сором'язлива», «терпелива», «покірна». Отримані дані за показниками означених якостей у дівчачій вибірці свідчать про те, що в процесі дорослішання фемінні якості стають більш значущими для дівчат – від 10,0% до 25,0% ($t=2,14$ при $p \leq 0,05$), що можна пояснити намаганням відповідати певним гендерним стереотипам та очікуванням найближчого соціального оточення. Окрім цього, виявлено статистично значущі гендерні відмінності у віці 14-15 років між уявленнями дівчат – 25,0% та хлопців – 5,0% ($t=2,65$ при $p \leq 0,01$). Водночас у вибірці хлопців цей показник фемінних якостей зазнає змін у напрямку спадання від 10,0% до 5,0% і показує, що з віком хлопці не зосереджуються та традиційних стевотипових якостях у структурі образу «ідеальної дівчини» та акцентують на гендерно-нейтральних позитивних, моральних, інтелектуальних якостях та зовнішніх даних.

Особливості зовнішнього вигляду, виявлені у гендерних уявленнях третини дівчат (34,17%) і хлопців (35,0%), свідчать про їхню значущість у конструюванні образу «ідеальної дівчини» і підтверджують важливість фізичного образу Я для старших підлітків у процесі становлення гендерної ідентичності. Окрім цього, спостерігаємо вікову динаміку зростання показника означених якостей у вибірці хлопців від 30,0% до 40,0%, які є найбільш значущими для них серед усіх інших. Натомість у вибірці дівчат показник означених якостей, навпаки, втрачає свою значущість і знижується з віком від 40,0% до 28,33%, що свідчить про їхній вибір на користь моральних і позитивних особистісних якостей, які підкреслюють індивідуальність, своєрідність, неповторність особистості, її самоцінність. За аналогією до аналізу гендерних уявлень образу «ідеальної дівчини» старшими підлітками, нами проаналізовано особливості гендерних уявлень дівчат і хлопців образу «ідеального хлопця».

Отримані результати дослідження показали, що в гендерних уявленнях образу ідеального хлопця найбільш значущою для опитаних

Психологія

обох статей є група моральних якостей. Друге місце в рейтингу значущості поділили між собою дві групи якостей – особистісні позитивні якості, виявлені у вибірці дівчат, та особливості зовнішнього вигляду – у хлопчачій вибірці. Третю позицію за значущістю серед дівчат посідають якості, що традиційно характеризуються як маскулінні, натомість для хлопців більш значущими є особистісні позитивні якості. Усі інші групи якостей розмістились таким чином: у дівчат – особливості зовнішнього

вигляду, інтелектуальні якості, фемінні якості; у хлопців – інтелектуальні якості, маскулінні якості. Проаналізуємо послідовно кожен із зазначених груп якостей, що наповнюють гендерні уявлення дівчат і хлопців у конструюванні образу «ідеального хлопця».

Особистісні позитивні якості («індивідуальні», «унікальні», «товариські», «самостійні», «дружелюбні», «веселі», «наполегливі», «винахідливі», «благородні», «амбіційні», «романтичні», «дотепні», «талановиті», «з почуттям гумору», «самокритичні», «креативні», «харизматичні») виявлено у 38,33% опитаних дівчат і 21,67% хлопців, що свідчить про те, що дівчата частіше звертаються до цієї категорії, ніж їхні ровесники-хлопці, характеризуючи образ ідеального хлопця.

Спостерігається незначна позитивна вікова тенденція у дівчат від 36,67% до 40,0% та зниження цього показника у вибірці хлопців від 23,33% до 20,0%. При цьому, в обох вікових вибірках зафіксовано значущі відмінності за гендерною ознакою. Зокрема у дівчат (36,67%) і хлопців (23,33%) 13-14 років ці відмінності мають статистичну значущість на рівні $t=2,10$ при $p\leq 0,05$. Статистична значущість відмінностей між показниками дівчат (40,0%) і хлопців (20,0%) 14-15 років теж підтверджена емпіричним значенням критерію Стьюдента ($t=2,57$ % при $p\leq 0,05$).

Моральні якості, умовно виокремлені нами в групі особистісних позитивних якостей, виявлено в нарративних описах 42,50% дівчат і 29,17% хлопців. Показник моральних якостей є найбільш значущим серед усіх інших категорій у міжстатевій вибірці та свідчить про початок формування «морального ідеалу», характерного саме для підліткового віку; прагнення дівчат і хлопців до внутрішнього переосмислення і переживання взаємин із друзями та особливо із представниками іншої статі; співставлення вчинків однолітків із моральними нормами. Однак, незважаючи на сензитивність підліткового віку для розвитку моральної свідомості і самосвідомості, цей період характеризується нерівномірністю когнітивного та емоційного розвитку, що негативно позначається на саморегуляційних процесах старших підлітків, тому реальна поведінка не завжди відповідає визначеним моральним цінностям.

Дівчата більшою мірою, ніж самі хлопці, «моралізують» образ ідеального хлопця і сподіваються на те, що в майбутньому хлопці-старші підлітки наслідуватимуть не лише зовнішні прояви дорослості, а й намагатимуться засвоїти моральні норми, цінності, моделі поведінки, які сприятимуть їхньому самовизначенню в системі традиційних або

Psychology

142 *Humanitarium*. 2018. Vol. 40, Iss. 1. ISSN 2308-5126

егалітарних координат. У конструюванні образу ідеального хлопця опитані використовують такі моральні якості: «ввічливий», «добрий», «вірний», «чуйний», «люблячий», «чесний», «вихований», «тактовний», «толерантний», «турботливий», «поважає інших», «порядний», «справедливий», «відповідальний», «надійний», «щирий», «з доброю душею», «сердечний», «сумлінний», «готовий першим проявити почуття» тощо. Результати аналізу підтверджують позитивну вікову динаміку у вибірці дівчат від 38,33% до 46,67% та хлопців – від 21,67% до 36,67%. Окрім цього, спостерігаємо відмінності за гендерною ознакою в уявленнях респондентів обох вікових вибірок. Зокрема зафіксовано статистично значущі відмінності між гендерними уявленнями дівчат (38,33%) і хлопців (21,67%) 13-14 років ($t=3,20$ при $p\leq 0,01$) та між уявленнями дівчат (46,67%) і хлопців (36,67%) 14-15 років ($t=2,87$ при $p\leq 0,01$).

Показники інтелектуальних якостей, виявлені у вибірці дівчат (18,33%) і хлопців (20,83%), показують незначні переваги останніх в інтелектуальному проектуванні ідеального Я. При цьому спостерігається вікова динаміка зниження значущості інтелектуальних якостей в гендерних

уявлення опитаних обох статей – від 20,0% до 16,67% у дівчат та від 23,33% до 18,33% у хлопців (відмінності статистично незначущі). Зниження значущості інтелектуальних якостей та інтересу до реалізації інтелектуального потенціалу можна пояснити нерівномірністю процесів, які відбуваються у всіх сферах життєдіяльності підлітка (фізичній, фізіологічній, психічній, особистісній, соціальній) та індивідуально-психологічними особливостями розвитку. Характерним для підлітків є те, що вони можуть знаходитись як на стадії конкретних, так і формальних операцій; не всі з них здатні до рефлексії у сфері мислення. Відтак у гендерних уявленнях хлопців і дівчат образ ідеального хлопця характеризується суперечливістю, оскільки поєднує в собі як прагнення до розвитку інтелектуальних якостей, активізації рефлексії, так і пасивну позицію до прояву розумової активності.

Наявність маскулінних якостей у гендерних уявленнях дівчат (30,83%) і хлопців (19,17%) засвідчує вищий рівень значущості статево-типичних чоловічих якостей в образі ідеального хлопця саме для дівчачої вибірки, які характеризують його як «сильного», «мужнього», «відважного», «сміливого», «вольового», що обумовлено стереотипними орієнтаціями, спрямованістю поглядів на традиційні цінності, впливом соціокультурних чинників і є визначальним імперативом у становленні гендерної ідентичності. У проектуванні власного ідеального образу хлопці орієнтуються на фізичні, вольові і моральні якості, які в сукупності утворюють ідеал «справжнього чоловіка», додають їм впевненості та допомагають визначитись у власній гендерній ідентичності. Однак, з віком показник маскулінних якостей у гендерних уявленнях образу «ідеального хлопця» спадає у вибірці хлопців від 25,0% до 13,33% та зростає у дівчат від 26,67% до 35,0%, що свідчать про підвищений інтерес дівчат до образу

Психологія

Humanitarium. 2018. Том 40, Вип. 1. ISSN 2308-5126 143

ідеального хлопця, наділеного маскулінними якостями, який в їхніх уявленнях дуже часто постає як «крутий», «шикарний», «джентельмен», «принц на білому коні», «мачо на білому Ferrari». Водночас зафіксовано гендерні відмінності між уявленнями дівчат (35,0%) і хлопців (13,33%) 14-15 років, що мають статистичну значущість на рівні $t=2,30$ при $p \leq 0,05$. Відсутність фемінних якостей у гендерних уявленнях дівчат і хлопців 13-14 років підтверджує наявність статевої інтенсифікації, характерної для підліткового віку. Незважаючи на значущість для дівчат маскулінних якостей, що зростають з віком, одночасно із дорослішанням в їхніх гендерних уявленнях образу ідеального хлопця з'являються і фемінні якості. Виявлення означених якостей у відповідях незначної кількості опитаних дівчат (3,33%) 14-15 років свідчить про незначне порушення статево-рольових настанов і розширення гендерних стереотипів щодо образу ідеального хлопця в напрямку орієнтації на андрогінні цінності та початок виникнення егалітарних поглядів на рівні тенденції. Незважаючи на те, що рейтинг значущості особливостей зовнішнього вигляду вищий у вибірці хлопців, аніж у вибірці дівчат, спільним у їхніх гендерних уявленнях є відсотковий розподіл респондентів, які обрали ці якості (26,67% дівчат і 25,83% хлопців), що певною мірою співпадає з гендерними уявленнями образу «сучасного хлопця». Також нами виявлено вікову динаміку зниження показника особливостей зовнішнього вигляду у дівчат від 31,67% до 21,67% та зростання у хлопців від 23,33% до 28,33%, що пояснюється значущістю фізичних даних, зовнішнього вигляду, манер поведінки, стилю, які слугують хлопцям-старшим підліткам взірцем для наслідування, створення ідеального образу і свідчать про зовнішні прояви дорослості та формування фізичного образу Я.

Здійснений аналіз результатів проведеного дослідження свідчить про ієрархічну цінність груп якостей у структурі гендерного образу «ідеального хлопця», що склалася на основі когнітивних уявлень опитаних. Відтак, групи якостей, що акумулюються в образі «ідеального хлопця» розмістились у напрямку спадання їхньої значущості в такій послідовності у дівчат: моральні, особистісні позитивні, маскулінні, особливості зовнішнього вигляду, інтелектуальні, фемінні; у хлопців: моральні якості, особливості зовнішнього вигляду, особистісні позитивні якості, інтелектуальні, маскулінні якості.

Висновки. Підсумовуючи отримані результати, зазначимо, що образ ідеальної дівчини/ідеального хлопця в гендерних уявленнях старших підлітків більшою мірою структурований гендерно-нейтральними позитивними особистісними якостями, що підкреслюють значущість морального розвитку, індивідуальність, своєрідність і неповторність особистості, її інтелектуальну активність та особливості зовнішнього вигляду. У гендерних уявленнях дівчат про образ «ідеальної дівчини/ідеального хлопця» вибір фемінно-маскулінного конструкту спрямований

Psychology

144 *Humanitarium*. 2018. Vol. 40, Iss. 1. ISSN 2308-5126

у бік статевотипових маскулінних якостей із незначною тенденцією до андрогінності. Натомість у вибірці хлопців цей образ характеризується меншими проявами маскулінних і повною відсутністю фемінних якостей, що пояснюється статевою інтенсифікацією.

Таким чином, можемо констатувати, що гендерні уявлення дівчат і хлопців старшого підліткового віку в конструванні образу ідеальної дівчини/ідеального хлопця, спрямовані на вибір гендерно-нейтральних та статево типових фемінних і маскулінних якостей, обумовлені певними віковими закономірностями, індивідуальним досвідом, індивідуально-психологічними особливостями, суспільними стереотипами, статево-рольовими установками, очікуваннями найближчого соціального оточення (батьків, однолітків, учителів), впливом інформаційного простору. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми гендерної ідентичності старших підлітків. Подальшого теоретичного обґрунтування та емпіричного дослідження потребують психологічні чинники, що визначають процес становлення гендерної ідентичності у старшому підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА

- Бем, 2004* – Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / Сандра Липсиц Бем / Пер. с англ. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
- Боришевський, 2010* – Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія / М.Й. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с. (Серія «Монограф»).
- Булах, 2003* – Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія / І.С. Булах. – К. : КНПУ ім. Драгоманова, 2003. – 340с.
- Говорун, 2004* – Говорун Т.В. Гендерна психологія: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. В. Говорун, О.М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
- Кікінежді, 2001* – Кікінежді О.М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості: монографія / О.М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.
- Розуміння та інтерпретація... , 2013* – Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія / за ред. Н.В. Чепелевої. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013. – 276 с.

REFERENCES

- Bem, 2004* – Bem S. Lynzy hendera: Transformatsiya vzglihatov na problemu neravenstva polov / Sandra Lypsyts Bem / Per. s anhl. – M. : «Rossyiskaia polytycheskaia entsyklopedyia» (ROSSPЭN), 2004. – 336 s.
- Boryshevskiy, 2010* – Boryshevskiy M. Doroha do sebe: Vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti : monohrafiia / M. I. Boryshevskiy. – K. : Akademvydav, 2010. – 416 s. (Serii «Monohraf»).
- Bulakh, 2003* – Bulakh I. S. Psykholohiia osobystisnoho zrostantia pidlitka : monohrafiia / I. S. Bulakh. – K. : KNPU im. Drahomanova, 2003. – 340s.
- Hovorun, 2004* – Hovorun T.V. Henderna psykholohiia: navch. posib. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] /

T.V. Hovorun, O.M. Kikinezhdi. – K. : Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2004. – 308 s.
Kikinezhdi, 2001 – Kikinezhdi O.M. Henderna identychnist v ontogenezi osobystosti: monohrafiia /
O. M. Kikinezhdi. – Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2011. – 400 s.
Rozuminnia ta interpretatsiia..., 2013 – Rozuminnia ta interpretatsiia zhyttievoho dosvidu yak chynnyk
rozvytku osobystosti: monohrafiia / za red. N. V. Chepelievoi. – Kirovohrad : Imeks – LTD,
2013. – 276 s.

Психологія
